

Марія БОЧКО,
вчителька географії комунального закладу загальної середньої освіти
«Гімназія №12 Хмельницької міської ради»

Ілона БОЧКО,
вчителька географії комунального закладу загальної середньої освіти
«Ліцей №17 Хмельницької міської ради»

Реалії та перспективи формування екологічної компетентності в умовах війни

Одне з актуальних завдань сучасної школи - пошук оптимальних шляхів зацікавлення учнів навчанням, підвищення їх розумової активності, спонукання до творчості. Організація екологічної дослідної діяльності в урочний та позаурочний час сприяє формуванню екологічної компетентності здобувачів освіти. Вона характеризується єдністю знань щодо цілісної картини світу, умінь, навичок наукового пізнання, ціннісного ставлення до його результатів, що забезпечує самовизначення, самореалізацію й саморозвиток особистості.

Поняття «екологічна компетентність» учнів, відповідно до Державного стандарту базової середньої освіти, передбачає усвідомлення екологічних основ природокористування, необхідності охорони природи, дотримання правил поведінки на природі, ощадливого використання природних ресурсів [1]. Основні підходи до змісту, сутності та структури екологічної компетентності, визначення принципів, за якими відбувається її формування, зазначено в працях В. Маршицької, О. Пруцакової, Н. Пустовіт, Л. Руденко, Л. Титаренко, С. Толочко та інших.

Зважаючи на екологічний стан країни під час війни, виникає необхідність змін і переосмислення змісту експериментально-дослідницької діяльності школярів, розробка дослідницьких завдань для виконання на місцевості відповідно до вікових особливостей учнів (додаток А). По-перше, це стане важливою умовою формування екологічної компетентності та перетворення зовнішніх мотивів і стимулів у внутрішні мотиви особистості. По - друге, розумна організація навчального процесу, створення особливої психологічної атмосфери, яка вплине на емоційний стан дослідників, підвищить ефективність дослідницької діяльності.

На розвиток екологічної компетентності здобувачів освіти впливають три складові: накопичення екологічних знань, становлення екологічних переконань, екологічна діяльність. Дослідження є найефективнішим засобом навчання, школяр сам аналізує розвиток явища, спостерігає всі етапи становлення, він розуміє, що відбувається, запам'ятовує і робить висновки.

Екологічна ситуація в країні швидко змінюється. Гостро постає проблема формування у здобувачів освіти екологічної компетентності для повоєнної відбудови держави. Старшокласники, перебуваючи в умовах, де воєнні події мають серйозний вплив на навколишнє середовище, можуть бути більш усвідомленими щодо екологічних ризиків. Розуміння проблем довкілля дозволяє учням осмислити серйозність ситуації та необхідність дій для їх розв'язання. Другий аспект проблеми – відсутність у молоді уявлення способів долучення до цього

процесу, їхнього посильного внеску в означену справу. Необхідна роз'яснювальна державна комунікаційна кампанія щодо тлумачення поняття «процес відновлення» [5].

Значну допомогу в розвиток екологічної компетенції школярів вносить Всеукраїнська дитяча спілка «Екологічна варта». Члени осередку школи – активні учасники Всеукраїнського конкурсу «Замість ялинки – зимовий букет» в рамках акції «Збережи ялинку». У номінації «Зимовий букет у кадрі: збережемо ялинку разом!» оформлені патріотичні букети: «Позивний «БАВОВНЯТКО», «Птахи «МАГУРА», «Біль і сльози» та інші. Учасники акції відзняли відеопроєкт «Війна та квіти: вплетені символи незламності духу». Номінація « Кому в лісі потрібні хвойні дерева» представлена презентаціями «Таємниці хвойних лісів екосистеми шкільного подвір'я», «Хвойний ліс –це перлина створена природою». У номінації «Знавці хвойних дерев України» написано есе «Дерева, що заслуговують на повагу». Номінація «Кольори зимових лісів» розкрита ескізами та малюнками «Чарівний ліс», «Ліс -скарб України», «Казковий сон зимового лісу», «Майбутнє ялини у твоїх руках».

Молодь – джерело змін у громаді. Здобувачі освіти засвідчили достатній теоретичний рівень сформованості усвідомлення екологічних проблем у Хмельницькій територіальній громаді. Два роки поспіль учні є учасниками обласного конкурсу наукових проєктів «Молодіжна наукова ліга Хмельниччини: сучасний дискурс». На розгляд журі представлено проєкти «Географічні аспекти повоєнного відновлення України загалом та Хмельниччини зокрема», «Географічні проблеми територіальних громад області та шляхи їх розв'язання: на прикладі Чорноострівської селищної громади». На рівні міста такі заходи не проводилися, попри актуальність проблеми. Сьогодні школярі та молодь завдяки своїй активній участі в соціальних мережах можуть впливати на формування суспільної думки та стимулювати дорослих і владу до прийняття рішень, які будуть корисними для довкілля [5].

Отже, важливо мотивувати учнів до таких екологічних ініціатив, як проведення самостійних досліджень, залучення до проєктів, спільної екологічної діяльності із батьками, організації екологічних зустрічей, тренінгів із запрошенням науковців. Це допоможе актуалізувати екологічну компетентність школярів та мешканців територіальних громад у ролі національно-патріотичних сформованих активних громадян.

Ps. Одна із авторок публікації, Ілона Бочко, пішла у засвіти. Світла пам'ять.

Використані джерела

1. Державний стандарт базової середньої освіти, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898. (2020) / М-во освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednyaosvita/nova-ukrayinska-shkola/mderzhavnij-standart-bazovoyi-serednoyi-osviti>. (дата звернення 20.01.24)

2. Дослідна і проектна діяльність під час вивчення біології: посіб. Уклад. К.М.Задорожний. Харків: Основа, 2008. 143 с.

3. Ільїна О. Використання технології проектного навчання в Новій українській школі. Acta Paedagogica Volyniensis. 2021. № 3. С. 63–68. С. 65.

4. Пруцакова О., Пустовіт Н. Формуємо екологічну компетентність школярів: посіб. для вчителів. Київ, 2020. 164 с.

5. Толочко С.В. Науково-методичні засади формування в старшокласників екологічної компетентності в умовах подолання екологічних наслідків війни. Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. 2023. С. 224.

ДОДАТОК А.

Варіанти екологічних досліджень на місцевості

5 клас.

Методи пізнання природи

Завдання для дослідження. Порівняйте 2 дерева, які вам подобаються, результати дослідження занесіть у таблицю «Паспорт дерев»

Інструкційна картка

1. Знайдіть на маршруті 2 дерева. Встановіть спільні та відмінні риси. Порівняйте ці дерева за планом, складіть їхній паспорт.

2. Проведи долонею по стовбуру. Який він на дотик? Теплий, прохолодний, гладенький, шершавий, бугристий тощо.

3. Виміряйте товщину стовбура, приблизну висоту дерева.

4. Зробіть відбиток кори дерева, для цього прикладіть папір до стовбура і олівцем намалюйте кору.

5. За допомогою збільшувального скла уважно роздивіться кору і знайдіть комах, які живуть на дереві, намалюйте їх.

6. Визначте, чи однакова форма крони дерев, які ви досліджуєте.

Паспорт дерев

Ознаки для порівняння		
Кора		
Крона		
Листя		
Висота, м		
Товщина стовбура, см		
Тварини і мохи, лишайники		

6 клас.

Атмосфера. Повітря – важливий океан життя

1. Завдання для дослідження: лишайники – це біоіндикатори, надзвичайно чутливі до забруднення; обстежте дерева, що утворюють зелену смугу вздовж дороги, поряд зі школою, на наявність лишайників, результати занесіть до таблиці.

2. Встановіть зміну кількості лишайників на деревах залежно від відстані до дороги;

3. Нанесіть на план шкільного подвір'я «Зони лишайників», за таблицею «Зони лишайників»;

4. Зробіть висновок.

Зони лишайників

Зони лишайників	Стан повітря	Умовні позначення зон
Лишайникова пустеля (лишайники практично відсутні)	Повітря сильно забруднено	Червоний колір
Зона пригнічення (лишайників мало)	Середнє забруднення	Жовтий колір
Зона нормальної життєдіяльності	Забруднення слабе	Зелений колір

7 клас.

Природні комплекси своєї місцевості

Завдання:

1. Відберіть дві ключові ділянки для дослідження в межах пришкольного лісопарку розміром 2 м × 2 м поблизу автодороги, на відстані 15-20 м. Позначте їх на плані місцевості школи.

2. Проведіть дослідження невибагливої рослини кульбаби (*Taraxacum officinale*) за критеріями, що наведені у таблиці «Дослідження рослини»

Дослідження рослини

№ точки		
Відстань від дороги, м		
Кількість рослин, шт.		
Висота рослин, см		
Довжина листя, см		
Частка потворних форм, %		
Фаза розвитку		

8 клас.

Ґрунти

Завдання 1. Виміряти товщину кожного шару ґрунту й побудувати ґрунтовий профіль у масштабі 1:10. Кожен шар ґрунту розфарбувати відповідним вологим ґрунтом і вказати його товщину. Зробити висновок про значення ґрунтів для природи та людини.